

Írta: Pálfi Andrea

OMBUDSMANI VIZSGÁLAT A KÖZÉPISKOLÁKBAN

A diákok jogainak és kötelességeinek aránya gyakori vita az oktatási intézményekben. A pedagógusok szerint a tanulóknak az utóbbi időben túl sok joga lett, aminek a maradéktalan figyelembevételével az iskola nevelési funkciója nem valósul meg, ugyanakkor a tanulók kötelezettségeiről kevés szó esik. Diákok és a diákjogokkal foglalkozó szervezetek viszont az intézmények konzervatív, autoriter szemléletét okolják azért, hogy sok tanuló nem szívesen jár iskolába, vagy nem azt a teljesítményt nyújtja, ami a képességei szerint várható lenne. A vitát valószínűleg nem fogja eldönteni, de mindenképpen segítheti az állásfoglalást az a vizsgálat, amit Gönczöl Katalin vezetésével az Állampolgári Jogok Országgyűlési Biztosának Hivatala végzett 1998-ban. Azt értékelték, hogy a diákokat megillető jogokat mennyire tartják tiszteletben a középfokú tanintézményekben.

A vizsgálat aktualitását az állampolgári jogok országgyűlési biztosának hivatalához utóbbi években beérkezett panaszok mennyisége adta, az 1997-ben és 1998-ban megrendezett Országos Diáksparlamenten felmerülő kérdések és a különböző sajtóközleményekben, vizsgálatokban megjelent jelzések és hiányosságok.

A vizsgálat előkészítése 1998. első felében indult, a kiválasztott iskolákat az év második felében keresték fel. A megfigyelés kilenc középiskolára terjedt ki, ebből 4 gimnázium, 1 gimnázium és szakközépiskola, 1 szakközépiskola, 1 szakközépiskola és szakképző intézet és 2 szakképző intézet. Az iskolák közül hét vidéki és kettő budapesti. Az iskolák nem reprezentálják az ország egészét, egy-két intézménytől eltekintve tanulmányi eredmény és felszereltség szempontjából jobb helyzetben vannak az átlag középiskolához képest (pl. felsőfokú intézménybe felvett tanulók arányát vagy a könyvtárállományt, számítógépek mennyiségét tekintve).

A vizsgálat módszerei: egyrészt az iskoláktól az előkészítés során már bekért dokumentumok elemzése, másrészt a helyszíni vizsgálat, amely iskolánként egy-egy napot vett igénybe.

A vizsgált terület három nagy csoportra osztható. Az első az oktatási intézmény alapidokumentumainak, a szervezeti és működési szabályzatnak, házirendnek, pedagógiai programnak az áttekintése a diákjogok tiszteletben tartása szempontjából. A második az érdekvédelem és az érdekérvényesítés problémakörének a körüljárása, különösen a diákönkormányzatok működésének feltérképezése illetve a fegyelmi eljárás menetének végigkísérése. Az utolsó nagy terület a diákok testi és lelki egészségéhez való jogának megfelelően a kötelezően előírt szűrővizsgálatok megléte vagy hiánya, valamint a tanulók egészséges környezethez való jogának érvényesülése érdekében az iskolaépület és a berendezések megfigyelése.

A diákok jogait és kötelezettségeit az alapvető állampolgári és emberi jogokkal ellentétben nem az Alkotmány rögzíti, hanem a közoktatásról szóló, 1993. évi LXXIX. törvény. A vizsgálat leginkább az ebben a jogszabályban foglaltak betartását ellenőrizte. Az említett törvényen kívül a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló, 11/1994 (VI. 8.) MKM rendeletet, illetve ennek módosítását, és az iskola- egészségügyről szóló 26/1997 NM rendeletben írottakat vette alapul.

A fenti jogszabályok, a diákok jogaival kapcsolatban nem tartalmaznak eljárási szabályokat. A jogok érvényesíthetőségének garanciáit az iskolák által megfogalmazott dokumentumokban kell lefektetni. A vizsgálat során megállapították, hogy az iskolai szabályzatokból ezek általában hiányoznak. Kilenc iskolából egyik sem rendelkezik a házirendjében arról, hogy mi minősül a véleményezési jog szempontjából a tanulók nagyobb közösségének, illetve nem tartalmazza a jogszabályban meghatározott tanulói jogok és kötelességek gyakorlásával kapcsolatos szabályokat. A szervezeti és működési szabályzatokból több helyen hiányzik például a bombairadó esetén szükséges

teendő, vagy a gyermekbaleset megelőzésében, illetve a már bekövetkezett balesetnél az iskola vezetőinek, pedagógusainak és alkalmazottainak feladata. A pedagógiai programban a szakmai képzési irányok részletes ismertetése mellett észlelhető az általános emberi jogok, illetve a diákok személyiségének tiszteltetésének elhanyagolása.

A hiányosságok mellett előfordult, hogy túlszabályozással is találkoztak. Sokszor erkölcsi vagy iskolán kívül betartandó szabályokat is meghatároztak. A házirendben például annak a megfogalmazása, hogy milyen magatartás várható el a diáktól a közterületen. A legtöbb belső szabályzatban nemcsak tartalmi kifogásokat találtak, hanem formai hiányosságokat (pl. az iskolaszék vagy a diákönkormányzat képviselőjének egyetértését igazoló aláírásának hiányát).

A vizsgálatot végzők szerint igaz, hogy az iskolának joga van elkészíteni a saját dokumentumait, de ehhez a pedagógusoknak nincsen megfelelő jogi szakértelmük és gyakorlatuk. Az erre hivatott szakmai szervezetektől viszont nem kapnak elegendő segítséget, és emiatt csorbulhatnak a diákjogok. Az ajánlások közül elsőként az Oktatási Minisztériumtól kérik, hogy nyújtsanak szakmai és módszertani segítséget az oktatási intézmények belső dokumentumainak elkészítéséhez. Szerintük ajánlatos lenne a házirend évenkénti felülvizsgálata is, annak érdekében, hogy csak azt tartalmazza, ami az iskolai élettel közvetlenül kapcsolatos.

Az érdekvédelem területén az elemzés középpontjában a diákönkormányzatok működésének vizsgálata állt. Megállapították, hogy a diákok kevéssé ismerik a közoktatási törvényben megfogalmazott jogait. Sokszor nincsenek tisztában azzal, hogy mi lenne a feladata a diákönkormányzatnak, milyen esetekben fordulhatnak hozzá, és milyen segítséget várhatnak el tőle. Érdemes megemlíteni, hogy sok diák szkeptikus abban a tekintetben, hogy egyáltalán érdemes-e a panaszaiikkal bármilyen fórumhoz fordulni. A megvizsgált iskolák közül többen csak formális szervezetnek tartják a diákönkormányzatot és a pedagógusok meghosszabbított karjának gondolják.

A diákönkormányzatok egy kivételével minden iskolában létrehozták saját Szervezeti és Működési Szabályzatukat. Több dokumentumban található hiányosságokat például azzal kapcsolatban, hogy a diákönkormányzat a törvényben biztosított véleményezési és egyetértési jogát miként gyakorolja, vagy a döntéshozatal rendje miként zajlik.

Legtöbb helyen a diákönkormányzatok csupán iskolai rendezvényszervezéssel, iskolaújság-szerkesztéssel, vagy az intézményben működő rádió műsorainak készítésével foglalkoznak, és a talán legfontosabb feladatukkal, a tanulók érdekvédelmével alig. Ez adódhat a tisztségviselők hiányos jogismeretéből, vagy a tanulók érdektelenségéből, de a figyelem, esetleg megfelelő feltételek hiányából is. Találtak olyan iskolát, ahol a tagok nem önként vállalták a diákönkormányzatban való részvételt, hanem az osztályfőnök jelölte ki őket. A feltételek hiányai közül meg kell említeni, hogy a diákönkormányzatok a nekik járó állami támogatást általában nem kapják meg. A rendezvények bevételeiből és a különböző kiadványok eladásából befolyt összegből tartják fent magukat. Az aktívabb szervezetek pályázati úton kisebb összegekhez jutnak. Az iskolák csak az infrastruktúra használatát kínálják fel. A vizsgálat ajánlásai között szerepel, hogy az oktatási miniszter dolgozza ki azokat a jogszabályi feltételeket, amivel biztosítható, hogy a diákönkormányzatok a működésükhöz szükséges állami támogatást megkapják.

A fegyelmi eljárások legtöbbször az igazolatlan órák megengedett számának túllépéséből adódnak. Az eljárás jogszerűségénél azt vizsgálták, hogy az iskola időben elküldte-e az érintetteknek az értesítést a tárgyalás időpontjáról, felhívta-e a tanuló figyelmét törvényben biztosított jogaira, beszerezte-e a diákönkormányzat véleményét, a tárgyalás jogszerűen zajlott-e le, és a határozat megfelel-e az előírásoknak. A legtöbb hiányosság az írásbeliség elmulasztásából adódott, illetve abból, hogy a különféle jogokról, illetve jogorvoslati lehetőségekről nem tájékoztatták az érdekelteket.

Az iskola-egészségügyi ellátásról szóló, 26/1997. NM rendelet 1.§ értelmében a 3-18 éves korosztálynál gondoskodni kell az iskolának a megelőző jellegű egészségügyi alapellátás keretében szervezett orvosi ellátásban való részvételéről. A vizsgálat eredménye szerint megfelelő a diákok fizikai

állapotának felmérése. Mindenhol alkalmaztak főfoglalkozású vagy részfoglalkozású iskolaorvost és védőnőt, akik megfelelő képzettséggel és szakvizsgával végezték a szűrővizsgálatokat és bármilyen rendellenesség észlelés esetén további vizsgálatra küldték az arra rászorulókat. A tanulók pszichés állapotának monitorozása nem megoldott. A vizsgált iskolák közül csupán két gimnáziumban dolgozik iskolai pszichológus. Ezen iskolákban a diákok fontosnak érzik a szakember jelenlétét, akik mind egyéni terápia, mind csoportfoglalkozások szervezésével segíthetik a gyermekek pszichés problémáinak megoldását. Ezért a felmérés ajánlatai között szerepel az is, hogy minden közép fokú oktatási intézményben a lelki egészséghez való jog érvényesülése érdekében az iskolaorvos mellett működjön iskolai pszichológus is.

A vizsgálat sajnos nem terjedt ki az iskolai gyermekvédelem területére, így az iskolában megjelenő szociális és más veszélyeztető problémák megoldatlanságából eredő jogsérelmekre, valamint ezek korrigálásában kiemelkedő szerepet vállalni tudó szociális munkás hiányára és iskolai alkalmazásából eredő pozitív változásokra sem. Ugyancsak nem derül ki, hogy a gyermekjóléti szolgálatokkal és más szervezetekkel milyen kapcsolatot alakított ki az iskola, a szülők krízishelyzetének kezelésére. Ennek mikéntje sem szabályozott.

A vizsgálat eredendően nem célozta az iskolán belüli erőszakos jelenségek elemzését, de elgondolkasztató, hogy az iskolák több mint felében említettek ilyen esetet. A diákok és a pedagógusok részéről egyaránt előfordult agresszív viselkedés. Az egyik iskolában például egy kezdő tanárt üldöztek el a tanítványai, másik helyen viszont a pedagógusok gúnyolódó, lenéző hangnemre panaszkodtak. A vizsgálatot készítőik úgy gondolják, hogy az iskolai környezet megteremtése és védelme érdekében, valamint a diákok legmagasabb szintű testi és lelki egészségéhez való jogának figyelembe vétele érdekében a pedagógusok időszakos pszichológiai alkalmasság-vizsgálatát kötelezővé kellene tenni. A pszichológiai vizsgálat azonban megítélésünk szerint nem pótolja a pedagógusképzésben a tanítás-nevelés terén felmerülő gyakorlati helyzetekre való fokozottabb felkészülést – iskolakezdés, agresszivitás, drogfogyasztás, depresszió stb. –, és a tanárok sokéves elengedhetetlenül fontos szupervíziót, esetmegbeszélést és személyiség-karbantartást. Ezzel egyidejűleg a diákok számára is fokozottan szükség lenne olyan tantárgyi keretben vagy iskolán belüli, de tanórán kívüli formában, ahol a személyiségfejlődés, a felnőtt életre való felkészítés, a pályaválasztás, konfliktuskezelés kerülne megvitatásra, ehhez kaphatnának segítséget.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának tervei között szerepel egy átfogó vizsgálat készítése a pedagógusok emberi jogi helyzetének elemzéséről is, gyermeki jogok vizsgálata: rasszizmus stb. fel sem merült.